

17.3.2016

Dnro 1669/2/15

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Håkan Stoor

POTILASASIAKIRJASSA OLEVAN TIEDON ANTAMINEN POTILAALLE

1

ASIA

Tutkittavani on ollut A:n kantelu, jonka olen ratkaissut 2.4.2015 (dnro 2747/4/14). Kanteluasiassa antamassaan vastineessa A (jälj. kantelija) arvosteli - - - sairaanhoitopiirin - - - sairaalan lääkäriä siitä, että tämä ei suostunut antamaan hänelle hänen hoidostaan laadittuja potilasasiakirjoja. Lisäksi asiakirjoista kävi ilmi, että syksyllä 2012 kantelija ei päässyt äänestämään kuntavaaleissa.

Päätin omana aloitteenani selvittää edellä mainitut asiat. Sen vuoksi pyysin sairaanhoitopiiriltä selvitystä siitä,

1. miksi lääkäri ei mahdollisesti suostunut luovuttamaan kantelijalle hänen potilasasiakirjojaan ja
2. millä tavalla tahdosta riippumattomassa hoidossa olevien potilaiden mahdollisuus äänestää vaaleissa on järjestetty.

2

SELVITYS

Lapin sairaanhoitopiirin johtajaylilääkäri - - - antoi 8.6.2015 sairaanhoitopiiriltä pyydetyn selvityksen. Kantelija antoi siihen vastineen 23.11.2015.

3

RATKAISU

3.1

Tietojen luovuttaminen

3.1.1

Oikeusohjeet

Potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (potilaslaki) 5 §:n 3 momentissa säädetään seuraavaa:

Potilaan oikeudesta tarkastaa häntä itseään koskevat potilasasiakirjoissa olevat tiedot on voimassa, mitä henkilötietolain (523/1999) 26–28 §:ssä säädetään. Potilaan oikeudesta tietojen saantiin on lisäksi voimassa, mitä siitä säädetään viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) 11 ja 12 §:ssä.

Henkilötietolain edellä mainituissa säännöksissä säädetään seuraavaa:

26 § Tarkastusoikeus

Jokaisella on salassapitosäännösten estämättä oikeus tiedon etsimiseksi tarpeelliset seikat ilmoitettuaan saada tietää, mitä häntä koskevia tietoja henkilörekisteriin on talletettu tai, ettei rekisterissä ole häntä koskevia tietoja. [...] (1 mom.)

Rekisterinpitäjä saa periä tietojen antamisesta korvauksen vain, jos siitä, kun asianomainen edellisen kerran sai tarkastettavakseen rekisterin tiedot, on kulunut vähemmän kuin yksi vuosi. Perittävän korvauksen tulee olla kohtuullinen eikä se saa ylittää tiedon antamisesta aiheutuvia välittömiä kustannuksia. (3 mom.)

27 § Tarkastusoikeuden rajoitukset

Edellä 26 §:ssä tarkoitettua tarkastusoikeutta ei ole, jos:

- 1) tiedon antaminen saattaisi vahingoittaa valtion turvallisuutta, puolustusta tai yleistä järjestystä ja turvallisuutta taikka haitata rikosten ehkäisemistä tai selvittämistä;
- 2) tiedon antamisesta saattaisi aiheutua vakavaa vaaraa rekisteröidyn terveydelle tai hoidolle taikka jonkun muun oikeuksille;
- 3) rekisterissä olevia henkilötietoja käytetään yksinomaan historiallista tai tieteellistä tutkimusta taikka tilastointia varten; tai
- 4) rekisterissä olevia henkilötietoja käytetään valvonta- ja tarkastustehtävissä ja tiedon antamatta jättäminen on välttämätöntä Suomen tai Euroopan unionin tärkeän taloudellisen tai rahoituksellisen edun turvaamiseksi.

Jos vain osa rekisteröityä koskevista tiedoista on sellaisia, että ne 1 momentin mukaan jäävät tarkastusoikeuden ulkopuolelle, rekisteröidyllä on oikeus saada tietää muut hänestä talletetut tiedot.

28 § Tarkastusoikeuden toteuttaminen

Sen, joka haluaa tarkastaa itseään koskevat tiedot 26 §:ssä tarkoitetulla tavalla, on esitettävä tätä tarkoittava pyyntö rekisterinpitäjälle omakätisesti allekirjoitetussa tai sitä vastaavalla tavalla varmennetussa asiakirjassa tai henkilökohtaisesti rekisterinpitäjän luona. (1 mom.)

Rekisterinpitäjän on ilman aiheetonta viivytystä varattava rekisteröidylle tilaisuus tutustua 26 §:ssä tarkoitettuihin tietoihin tai annettava tiedot pyydettyä kirjallisesti. Tiedot on annettava ymmärrettävässä muodossa. Jos rekisterinpitäjä kieltäytyy antamasta tietoja, hänen on annettava tästä kirjallinen todistus. Todistuksessa on mainittava myös ne syyt, joiden vuoksi tarkastusoikeus on evätty. Tarkastusoikeuden epäämisen veroisena pidetään sitä, että rekisterinpitäjä ei ole kolmen kuukauden kuluessa pyynnön esittämisestä antanut kirjallista vastausta rekisteröidylle. Rekisteröity voi saattaa asian tietosuojavaltuutetun käsiteltäväksi. (2 mom.)

Sen, joka haluaa tietää, mitä häntä koskevia tietoja on talletettu terveydenhuollon viranomaisen tai laitoksen, lääkärin tai hammaslääkärin taikka muun terveydenhuollon ammattihenkilön pitämään, terveydentilaa tai sairautta koskevia henkilötietoja sisältävään rekisteriin, tulee tehdä pyyntö tarkastusoikeutensa käyttämisestä lääkärille tai muulle terveydenhuollon ammattihenkilölle, joka huolehtii tietojen hankkimisesta rekisteröidyn suostumuksella ja antaa tälle tiedon rekisterissä olevista merkinnöistä. Menettelystä tarkastusoikeuden toteuttamisessa tai sen epäämisessä on voimassa, mitä 2 momentissa säädetään. (3 mom.)

Viranomaistoiminnan julkisuudesta annetussa laissa (julkisuuslaki), johon potilaslaissa viitataan, säädetään seuraavaa:

12 § Oikeus saada tieto itseään koskevasta asiakirjasta

Jokaisella on oikeus saada tieto hänestä itsestään viranomaisen asiakirjaan sisältyvistä tiedoista 11 §:n 2 ja 3 momentissa säädetyin rajoituksin, jollei laissa toisin säädetä. [11 §:ssä säädetyt rajoitusedellytykset vastaavat henkilötietolain 27 §:ssä säädettyjä rajoitusedellytyksiä, lisäys tässä].

14 § Asiakirjan antamisesta päättäminen (2–3 mom.)

Tiedon asiakirjan sisällöstä antaa se viranomaisen henkilöstöön kuuluva, jolle viranomainen on tämän tehtävän määrännyt tai jolle se hänen asemansa ja tehtäviensä vuoksi muuten kuuluu.

Jos virkamies tai muu 2 momentissa tarkoitettu henkilö kieltäytyy antamasta pyydettyä tietoa, hänen on:

- 1) ilmoitettava tiedon pyytäjälle kieltäytymisen syy;
- 2) annettava tieto siitä, että asia voidaan saattaa viranomaisen ratkaistavaksi;
- 3) tiedusteltava asian kirjallisesti vireille saattaneelta tiedon pyytäjältä, haluaako hän asian siirrettäväksi viranomaisen ratkaistavaksi; sekä
- 4) annettava tieto käsittelyn johdosta perittävistä maksuista.

3.1.2

Sosiaali- ja terveysministeriön opas

Sosiaali- ja terveysministeriön oppaassa Potilasasiakirjojen laatiminen ja käsittely (2012:4), todetaan seuraavaa (jakso 5.2.2, s. 70–71):

Henkilötietolain 28.3 §:ssä on erityissäännös, joka koskee potilasasiakirjojen tarkastusoikeuden toteutustapaa. Pyyntö osoitetaan toimintayksikön lääkärille tai muulle tehtävään nimetylle terveydenhuollon ammattihenkilölle, joka kokoaa pyydetyt tiedot potilaan suostumuksella (tai lisälehtien kyseessä ollessa sen henkilön suostumuksella, jonka kertomista tiedoista on kyse) ja antaa ne tiedoksi tarkastusoikeutta käyttävälle.

Tiedot on annettava ilman aiheetonta viivytystä. Ne voidaan antaa varaamalla tarkastusoikeutta käyttävälle tilaisuus tutustua potilasasiakirjoihin ammattihenkilön läsnä ollessa. Tietojen antajan on varmistuttava siitä, että tiedot annetaan potilaalle ymmärrettävässä muodossa. Tämä edellyttää usein, että ammattihenkilö tulkitsee potilaalle, mitä kirjatut diagnoosit, johtopäätökset ja ammattisanastoon kuuluvat termit käytännössä merkitsevät. Potilaan niin pyytäessä potilastiedot on pääsääntöisesti annettava kirjallisina. Ne voidaan kuitenkin lähettää potilaalle postitse kopioina vain, jos hänen voidaan perustellusti olettaa ymmärtävän niiden sisällön.

3.1.3

Sairaanhoitopiirin selvitys

Johtajaylilääkäri kertoo selvityksessään, että hän teki kantelijan tietopyyntöön liittyvät ratkaisut. Hän lähetti kantelijalle jäljennökset kolmesta epikriisistä ja ilmoitti lähetyksen saatekirjeessä seuraavaa: ”Mikäli haluatte tutustua potilasasiakirjoihin laajemmin, se mahdollistetaan siten, että varaisitte ajan psykiatrian klinikasta Teitä vuodeosastojaksojen aikana hoitaneelle lääkärille esimerkiksi psykiatrian erikoislääkärille [nimi poistettu]. Hän kävisi kansanne läpi koko potilasasiakirja-aineiston.”

Lisäksi saatekirjeessä ilmoitettiin, että se, että kantelijalle annettiin vain osa hänen pyytämistään asiakirjoista, perustui sosiaali- ja terveysministeriön edellä mainittuun oppaaseen. Oppaan kohdassa 5.2.2 todetaan potilasasiakirjojen tarkastusoikeuden toteuttamisesta henkilötietolain 28 §:n 3 momentin erityissäännöksen perusteella, että tiedot voidaan antaa varaamalla tarkastusoikeutta käyttävälle tilaisuus tutustua potilasasiakirja-aineistoon ammattihenkilön läsnä ollessa. Menettelyä perustellaan sillä, että tietojen antajan on varmistuttava siitä, että tiedot annetaan potilaalle ymmärrettävässä muodossa. Tämä edellyttää usein, että ammattihenkilö tulkitsee potilaalle mitä kirjaukset merkitsevät.

Selvityksessään johtajaylilääkäri toteaa, että kirjeessä mainittu menettely ei merkitse sitä, ettei potilas voisi myöhemmin saada asiakirjat postilähetyksenä sen jälkeen, kun on ensin varmistuttu siitä, että hän ymmärtää niiden sisällön ja merkityksen.

3.1.4

Arviointi

Tässä tapauksessa kantelijalle on siis ilmoitettu, että hän voi tutustua osaan pyytämästään aineistosta vain varaamalla ajan psykiatrian klinikasta, jolloin tutustuminen tapahtuu lääkärin opastuksella. Perusteluna ilmoitettiin, että tietojen antajan on varmistuttava siitä, että tiedot annetaan potilaalle ymmärrettävässä muodossa.

Käsitykseni mukaan lääkäri ei voi kieltäytyä jäljennösten antamisesta sillä perusteella, että potilas mahdollisesti ei ymmärrä ammattihenkilöiden tekemiä merkintöjä. Se johtuu siitä, että henkilötietolain 28 §:n 3 momentissa todetaan, että menettelyssä on noudatettava pykälän 2 momenttia. Sen mukaan tiedot on annettava ”pyydettyä kirjallisesti”, mikä vakiintuneen tulkinnan mukaan tarkoittaa jäljennöksiä. Alan oppikirjassa¹ asia esitetään seuraavalla tavalla, joka myös vastaa tietosuojavaltuutetun käytäntöä:

Käytännössä on ollut epätietoisuutta siitä, onko rekisteröidyllä oikeus saada tiedot kirjallisena. Henkilörekisterilain ollessa voimassa oikeuskäytännössä tulkittiin tarkastusoikeutta niin, että potilasrekisteritietojen tutustumisoikeuden lisäksi rekisteröidyllä ei ollut ehdotonta oikeutta saada tietoja kirjallisesti. Katsottiin, että tutustuminen potilasrekistereihin paikan päällä oli riittävä rekisteröidyn tarkastusoikeuden toteuttamiseksi. 1.6.1999 voimaan tulleen henkilötietolain 28 §:n nojalla rekisteröidyllä on tutustumisoikeutensa lisäksi oikeus saada tiedot pyydettyä kirjallisena (jäljennöksinä). Tästä on olemassa tietosuojavaltuutetun ratkaisukäytäntöä. Tiedot voidaan antaa potilaalle myös suoraan kirjallisesti, ja potilas niin harkitessaan voi varata erikseen ajan keskustelua varten, mikäli tiedot eivät ole ymmärrettävässä muodossa.

Mielestäni johtajaylilääkärin olisi siis kirjeessään tullut ilmoittaa, että jos kantelija ei halua käyttää hyväkseen mahdollisuutta tutustua aineistoon sairaalassa, ne lähetetään hänelle postitse. Koska jäljennöksiä potilasasiakirjoista olisi selvityksen mukaan voitu luovuttaa kantelijalle vasta sairaalassa käynnin jälkeen, ylilääkärin kirje merkitsi kantelijan tarkastusoikeuden osittaista epäämistä. Sitä on sen vuoksi pidettävä lain 28 §:n 2 momentissa tarkoitettuna kieltäytymistodistuksena. Tietosuojavaltuutetun käytännön mukaan kieltäytymistodistus on nimittäin annettava myös siinä tapauksessa, että tietoja ei anneta pyydettyssä muodossa. Potilaan oikeusturvan kannalta on suositeltavaa, että kieltäytymistodistuksesta käy ilmi, että asian voi saattaa tietosuojavaltuutetun käsiteltäväksi.

¹ Arto Ylipartanen, Tietosuoja terveydenhuollossa, Tietosanoma 2010, s. 147.

Lopputuloksena olisi sama, jos kantelijan tietopyyntöä olisi käsitelty julkisuuslain mukaan. Siinä tapauksessa olisi tullut noudattaa julkisuuslain 14 §:ssä säädettyä menettelyä (edellä kohta 3.1.1). Koska tiedot on tässä tapauksessa annettu henkilötietolain nojalla, en käsittele julkisuuslakiin liittyviä kysymyksiä enempää.

Yhteenvetona totean, että pidän sinänsä asianmukaisena, että potilaalle annetaan mahdollisuus tutustua hänen hoidostaan tehtyihin potilasasiakirjamerkintöihin terveydenhuollon ammattihenkilön opastuksella. Tätä menettelyä ei kuitenkaan voi asettaa potilasasiakirjojen luovuttamisen ehdoksi. Potilasasiakirjojen antamisesta voi kieltäytyä vain henkilötietolain 27 §:ssä mainituin perustein. Asiakirjapyyntöä epäämisestä on puolestaan annettava lain 28 §:n 2 momentissa tarkoitettu kieltäytymistodistus, josta käy ilmi, että asia voi saattaa tietosuojavaltuutetun käsiteltäväksi.

Edellä kerrotun perusteella en siten pidä johtajaylilääkärin vastausta kantelijalle 1.4.2014 kaikilta osin asianmukaisena. Siinä edellytetään, että kantelija tutustuu tietoihin ensin sairaalassa, ja siitä puuttuu ohjaus asian saattamisesta tietosuojavaltuutetun käsiteltäväksi. Menettelyn moitittavuutta arvioidessani olen ottanut huomioon, että sosiaali- ja sosiaali- ja terveysministeriön opas, johon johtajaylilääkärin ratkaisu perustuu, on tulkinnanvarainen. Sen vuoksi saatan tämän ratkaisun sekä johtajaylilääkärin että ministeriön tietoon.

3.2

Äänestäminen

Kantelija kertoo, ettei hän voinut äänestää kuntavaaleissa vaalipäivänä 28.10.2012, koska häneltä oli tuolloin evätty viikonloppuloma. Kyseisenä aikana kantelija oli määrätty hoitoon tahdostaan riippumatta.

Vaalilain 9 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan sairaaloissa on järjestettävä mahdollisuus äänestää ennakkoon. Sen sijaan vaalipäivänä voi äänestää vain siinä äänestyspaikassa, joka on merkitty äänioikeusrekisteriin ja äänioikeutetulle ennen vaaleja postitettuihin ilmoituskorttiin.

Selvityksen mukaan - - - sairaalassa järjestetään lain edellyttämä mahdollisuus äänestää ennakkoon. Asia ei siten tältä osin anna aiheutta toimenpiteisiin.

4

TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.1.4. esittämäni käsityksen - - - sairaanhoitopiiriin johtajaylilääkärin tietoon. Tässä tarkoituksessa lähetän hänelle jäljennöksen tästä päätöksestäni.

Saatan myös edellä kohdassa 3.1.4 esittämäni käsitykseni potilasasiakirjojen laatimista ja käsittelyä koskevan oppaan tulkinnanvaraisuudesta sosiaali- ja terveysministeriön tietoon. Tässä tarkoituksessa lähetän sinne jäljennöksen tästä päätöksestäni (ilman kantelijan tunnistetietoja). Pyydän ministeriötä ilmoittamaan minulle 30.9.2016 mennessä, mihin toimenpiteisiin ministeriö on ryhtynyt oppaan täsmentämiseksi.